

MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI INNOVATSION SALOHIYATINI BOSHQARISH MEXANIZMLARI

Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich

Namangan davlat texnika universiteti dotsenti

E-mail: d_muzaffar@inbox.ru

Annotatsiya

Mazkur maqolada mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish jarayonida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarish mexanizmlarining nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Tadqiqotda oziq-ovqat sanoati mintaqa iqtisodiyotining tayanch tarmoqlaridan biri ekani, uning innovatsion faolligi hududiy raqobatbardoshlik, bandlik va qo‘shilgan qiymat o‘shishiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi asoslab beriladi. Innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlari tarkibiy jihatdan institutsional muhit, moliyaviy rag‘batlar, texnologik modernizatsiya, inson kapitali va boshqaruv qarorlarining uyg‘unligiga bog‘liq holda tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada mintaqaviy darajada innovatsion siyosatni amalga oshirishda oziq-ovqat sanoati korxonalarini qo‘llab-quvvatlash vositalarining samaradorligi baholanadi. Tadqiqot natijalari hududiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda, oziq-ovqat sanoatida innovatsion boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish uchun ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: mintaqaviy iqtisodiyot, iqtisodiy rivojlanish, oziq-ovqat sanoati, innovatsion salohiyat, innovatsion faoliyat, boshqarish mexanizmlari, raqobatbardoshlik, institutsional muhit, texnologik modernizatsiya, inson kapitali.

Аннотация

В данной статье освещаются теоретические и практические аспекты управления инновационным потенциалом предприятий пищевой промышленности в процессе регионального экономического развития. В исследовании обосновано, что пищевая промышленность является одной из опорных отраслей региональной экономики, а её инновационная активность оказывает прямое влияние на региональную конкурентоспособность, занятость и рост добавленной стоимости. Механизмы управления инновационным потенциалом анализируются с учетом таких составляющих, как институциональная среда, финансовые стимулы, технологическая модернизация, человеческий капитал и согласованность управленческих решений. Кроме того, в статье оценивается эффективность инструментов поддержки предприятий пищевой промышленности в реализации инновационной политики на региональном уровне. Полученные результаты служат научно-практической основой для разработки стратегий регионального развития и совершенствования механизмов инновационного управления в пищевой промышленности.

Ключевые слова: региональная экономика, экономическое развитие, пищевая промышленность, инновационный потенциал, инновационная деятельность, механизмы управления, конкурентоспособность,

институциональная среда, технологическая модернизация, человеческий капитал.

Abstract

This article highlights the theoretical and practical aspects of managing the innovation potential of food industry enterprises within the context of regional economic development. The study substantiates that the food industry is one of the key sectors of the regional economy, and its innovation activity directly affects regional competitiveness, employment, and the growth of added value. The mechanisms for managing innovation potential are analyzed in terms of their structural components, including the institutional environment, financial incentives, technological modernization, human capital, and the coherence of managerial decisions. Additionally, the article assesses the effectiveness of support tools for food industry enterprises in implementing innovation policy at the regional level. The research results serve as a scientific and practical foundation for developing regional development strategies and improving innovation management mechanisms in the food industry.

Keywords: regional economy, economic development, food industry, innovation potential, innovation activity, management mechanisms, competitiveness, institutional environment, technological modernization, human capital.

KIRISH

Hozirgi davrda jahon iqtisodiyotida kuzatilayotgan globalashuv jarayonlari, texnologik taraqqiyotning jadallashuvi va tashqi iqtisodiy xatarlarning kuchayishi sharoitida mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish masalasi real sektor tarmoqlarining innovatsion salohiyati bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, oziq-ovqat sanoati korxonalarini mintaqaviy iqtisodiyotining tayanch va barqaror tarmoqlaridan biri sifatida aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, ichki bozorni sifatli mahsulotlar bilan to‘ldirish, bandlikni oshirish va hududiy qo‘shilgan qiymat zanjirlarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, mazkur tarmoq korxonalarining innovatsion salohiyatini samarali boshqarish mexanizmlarini shakllantirish mintaqaviy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda [1].

Mintaqaviy iqtisodiyot nuqtai nazaridan qaralganda, innovatsion salohiyat faqat korxonalar ichki resurslari bilan cheklanib qolmaydi, balki hududiy institutsional muhit, infratuzilma, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati, ilmiy-tadqiqot salohiyati va mehnat bozori sifatiga bog‘liq holda shakllanadi. Shu jihatdan, World Bank tadqiqotlarida mintaqalar kesimida sanoat korxonalarining innovatsion salohiyati va iqtisodiy o‘rnatilgan sur‘atlari o‘rtasida barqaror ijobiy bog‘liqlik mavjudligi empirik jihatdan asoslab berilgan [2]. Jahon banki xulosalariga ko‘ra, innovatsion boshqaruv mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan hududlarda ishlab chiqarish samaradorligi past bo‘lib, hududlararo iqtisodiy tafovutlar kuchayadi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ham oziq-ovqat sanoatida innovatsion salohiyatni boshqarishda mintaqaviy yondashuv muhimligini ko‘rsatadi. OECD ekspertlari fikricha, innovatsiyalarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun korxonalar darajasidagi texnik modernizatsiya yetarli emas, balki mintaqaviy innovatsion tizimlar,

klasterlar, bilimlar transferi va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining uyg'unligi talab etiladi [3]. Shu bois, oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarish mexanizmlarini tizimli va ko'p darajali yondashuv asosida tadqiq etish ilmiy jihatdan muhim hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida ham mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish va oziq-ovqat sanoatini innovatsion asosda modernizatsiya qilishga qaratilgan institutsional islohotlar izchil amalga oshirilmoqda. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi hamda hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan Prezident farmon va qarorlarida oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish, sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, texnologik yangilanish va raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [4]. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar mintaqaviy darajada innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish uchun muhim institutsional asos yaratadi.

Shu bilan birga, xalqaro ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarish masalasi ko'pincha tarmoq yoki korxonada darajasida o'rganilib, uning mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligi yetarli darajada kompleks yoritilmagan. Xususan, zamonaviy ilmiy maqolalarda innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarining hududiy samaradorligi, mintaqalararo tafovutlarni qisqartirishdagi roli va iqtisodiy o'sishga ta'siri alohida ilmiy muammo sifatida ko'rilmoqda [5]. Mazkur holat ushbu tadqiqot mavzusining ilmiy yangiligi va dolzarbligini yanada oshiradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarish masalasi so'nggi o'n yillikda iqtisodiyot, menejment va mintaqaviy rivojlanish bo'yicha ilmiy adabiyotlarda alohida tadqiqot yo'nalishi sifatida shakllandi.

Innovatsiyalar va sanoat rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik ilk bor tizimli ravishda Freeman va Soete tomonidan asoslab berilgan bo'lib, mualliflar innovatsion salohiyatni sanoat tarmoqlarining uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlovchi asosiy omil sifatida ko'rsatadi [6]. Ularning fikricha, innovatsion salohiyat faqat texnologik yangiliklar bilan cheklanmay, boshqaruv qarorlarining sifati, moliyaviy resurslardan foydalanish va institutsional muhit bilan uzviy bog'liqdir.

Evolyutsion iqtisodiyot nazariyasi doirasida Nelson va Winter innovatsion jarayonlarni korxonalarining doimiy o'rganish va moslashuv faoliyati bilan bog'lab izohlaydi [7]. Mazkur yondashuvga ko'ra, innovatsion salohiyat vaqt davomida shakllanadi va hududiy bilimlar, tajriba hamda mahalliy institutlar bilan mustahkamlanadi. Bu holat oziq-ovqat sanoatida innovatsiyalarni joriy etishda mintaqaviy iqtisodiy sharoitlar va infratuzilmaning hal qiluvchi rolini ko'rsatadi.

Mintaqaviy raqobatbardoshlik masalasi Porter tomonidan ishlab chiqilgan klasterlar nazariyasida chuqur yoritilgan bo'lib, u innovatsion faollikni hududiy konsentratsiya va kooperatsiya bilan bog'laydi [8]. Porterning ta'kidlashicha, sanoat klasterlari rivojlangan mintaqalarda korxonalar o'rtasidagi raqobat va hamkorlik innovatsion salohiyatni oshiradi. Oziq-ovqat sanoati uchun ushbu yondashuv

xomashyo bazasi, logistika, qayta ishlash va ilmiy-tadqiqot muassasalari o'rtasidagi hududiy integratsiyaning ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda oziq-ovqat sanoati innovatsiyalarining tarmoq xususiyatlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. García-Martínez, Lazzarotti va Manzini tomonidan olib borilgan tizimli adabiyotlar sharhida oziq-ovqat sanoatida innovatsiyalar ko'proq jarayon va mahsulot sifatini yaxshilashga yo'naltirilgani, ularning samaradorligi esa boshqaruv mexanizmlarining moslashuvchanligiga bog'liqligi ko'rsatib berilgan [9].

Ekologik barqarorlik va innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlik Triguero, Córcoles va Cuerva tadqiqotlarida chuqur tahlil qilingan [10]. Ularning empirik natijalari oziq-ovqat sanoatida innovatsion faoliyatning nafaqat iqtisodiy, balki ekologik samaradorlikni ham oshirishini ko'rsatadi. Tadqiqotchilar mintaqaviy darajada innovatsion rag'batlar mavjud bo'lgan hududlarda oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyati sezilarli darajada yuqori bo'lishini asoslab beradi.

Institutsional yondashuv doirasida Capitanio, Coppola va Pascucci oziq-ovqat tizimlarida innovatsion boshqaruv mexanizmlarining davlat va hududiy institutlar bilan bog'liqligini tahlil qiladi [11]. Ularning xulosalariga ko'ra, mintaqaviy boshqaruv organlarining faol ishtiroki innovatsion jarayonlarning barqarorligini ta'minlaydi va korxonalar uchun uzoq muddatli rivojlanish sharoitlarini yaratadi.

Mintaqaviy innovatsion tizimlar nazariyasi Cooke va Morgan tomonidan ishlab chiqilib, innovatsion salohiyatni hududiy bilimlar tarmog'i va institutlararo hamkorlik bilan bog'laydi [12]. Ushbu konsepsiya oziq-ovqat sanoati rivojlangan mintaqalarda ilmiy-tadqiqot muassasalari, ta'lim tizimi va sanoat korxonalarini o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish zarurligini ilmiy asoslaydi.

Innovatsiyalarni iqtisodiy o'sish manbai sifatida izohlaydigan endogen o'sish nazariyasi Aghion va Howitt tomonidan chuqur rivojlantirilgan [13]. Mazkur nazariyaga ko'ra, innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarining samaradorligi mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning uzoq muddatli sur'atlarini belgilab beradi. Bu yondashuv oziq-ovqat sanoati korxonalarini mintaqaviy iqtisodiy strategiyalarning markaziga qo'yish zarurligini ko'rsatadi.

So'nggi yillardagi tadqiqotlarda hududiy innovatsion siyosatning tarmoqlar kesimidagi samaradorligi masalasi ham dolzarb bo'lib bormoqda. Foray tomonidan ilgari surilgan "aqlli ixtisoslashuv" konsepsiyasi oziq-ovqat sanoati kabi an'anaviy tarmoqlarda innovatsion salohiyatni mintaqaviy ustunliklarga mos holda rivojlantirish imkonini beradi [14]. Ushbu yondashuv innovatsion boshqaruv mexanizmlarini mintaqaviy rivojlanish siyosati bilan integratsiyalashning ilmiy asosini yanada kuchaytiradi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarish masalasi ko'p darajali va murakkab xarakterga ega bo'lib, u korxonalar ichki resurslari, mintaqaviy institutsional muhit va davlat siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikda namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda mazkur mexanizmlarning mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga bevosita ta'sirini

kompleks baholash yetarli darajada yoritilmagan bo‘lib, bu holat mazkur maqolaning ilmiy yangiligi va dolzarbligini asoslaydi.

METODOLOGIYA

Mazkur maqolada mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda oziq-ovqat sanoati korxonalarini innovatsion salohiyatini boshqarish mexanizmlarini tadqiq etish uchun kompleks va ko‘p bosqichli metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosi sifatida innovatsion tizimlar nazariyasi, mintaqaviy iqtisodiyot konsepsiyasi, institutsional va evolyutsion iqtisodiyot yondashuvlari qabul qilindi. Ushbu nazariy ramka innovatsion salohiyatni nafaqat korxonalar ichki resurslari (texnologik, moliyaviy, kadrlar va tashkiliy imkoniyatlar), balki mintaqaviy institutsional muhit, infratuzilma, bozor sharoitlari va davlat siyosati bilan o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilish imkonini berdi.

Empirik va amaliy tahlil bosqichida statistik kuzatuv, qiyosiy tahlil va iqtisodiy-matematik yondashuvlardan foydalanildi. Xususan, oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion faolligini baholashda ko‘rsatkichlar tizimi shakllantirilib, u texnologik yangilanish darajasi, innovatsion xarajatlar ulushi, mahsulot va jarayon innovatsiyalari, mehnat unumdorligi hamda qo‘shilgan qiymat dinamikasini qamrab oldi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo‘limda mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarish mexanizmlarining amaliy natijalari Namangan viloyati va uning tumanlari misolida tahlil qilinadi. Tahlillar 2017–2024 yillarni qamrab olib, innovatsion faollik, innovatsion xarajatlar, mehnat unumdorligi hamda hududiy iqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarining mintaqaviy iqtisodiyotga ta‘sirini vaqt va hudud kesimida kompleks baholash imkonini beradi.

1-jadval.

Namangan viloyatida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion faollik ko‘rsatkichlari dinamikasi¹

Yil	Innovatsion faol korxonalar ulushi, foizda	Innovatsion mahsulot hajmi, mlrd so‘m	Innovatsion xarajatlar ulushi, foizda	Mehnat unumdorligi, mln so‘m/kishi
2017	14,2	1 120	3,1	78,4
2018	15,6	1 285	3,4	82,7
2019	17,9	1 460	3,9	88,5
2020	18,4	1 510	4,1	90,2
2021	20,8	1 780	4,6	96,8
2022	23,5	2 140	5,2	104,3
2023	26,7	2 560	5,8	112,6
2024	29,4	3 020	6,4	121,9

¹ Manba: Muallif hisob-kitoblari (Davlat statistika qo‘mitasi hududiy ma‘lumotlari asosida modellashtirilgan).

Birinchi jadval ma'lumotlari Namangan viloyatida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyati 2017–2024 yillar davomida barqaror va tezlashib boruvchi o'sish trayektoriyasini shakllantirganini ko'rsatadi. Xususan, innovatsion faol korxonalar ulushi 14,2 % dan 29,4 % gacha oshib, 8 yil ichida 2,1 baravar ko'paygan bo'lib, bu jarayonning o'rtacha yillik o'sish sur'ati taxminan +10,8 % ni tashkil etadi. Innovatsion mahsulot hajmi 1 120 mlrd so'mdan 3 020 mlrd so'mga yetib, mutlaq hisobda +1 900 mlrd so'm, nisbiy hisobda esa +170 % ga oshgan. Shu bilan birga, innovatsion xarajatlar ulushining 3,1 % dan 6,4 % gacha ko'tarilishi innovatsiyalarga yo'naltirilgan investitsiyalar intensivligining deyarli 2,1 baravar ortganini anglatadi. Mehnat unumdorligining 78,4 mln so'm/kishidan 121,9 mln so'm/kishiga yetishi (+55,5 %) esa innovatsion faoliyatning ishlab chiqarish samaradorligiga real va sezilarli ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi. Ayniqsa, 2021–2024 yillarda innovatsion mahsulot hajmining 1 780 mlrd so'mdan 3 020 mlrd so'mga oshishi (+69,7 %) innovatsion boshqaruv mexanizmlarining pandemiyadan keyingi davrda iqtisodiy tiklanish va kengayish jarayonlarida muhim rol o'ynaganini ko'rsatadi.

Mazkur dinamikani mintaqaviy iqtisodiyot nuqtai nazaridan tahlil qilganda, innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarining institutsional va tashkiliy jihatdan takomillashgani asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Innovatsion faol korxonalar ulushining tez sur'atlarda oshishi oziq-ovqat sanoatida strategik rejalashtirish, texnologik modernizatsiya va kadrlar salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan boshqaruv qarorlarining samaradorligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, innovatsion xarajatlar va mehnat unumdorligi o'rtasidagi uyg'un o'sish innovatsiyalar faqat moliyaviy resurslar hajmi bilan emas, balki ularning maqsadli va tizimli boshqarilishi bilan belgilanayotganini anglatadi. Natijada, oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyati Namangan viloyatida mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim drayveriga aylanib, sanoat mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish va hududiy qo'shilgan qiymatni kengaytirishga xizmat qilmoqda.

2-jadval.

Namangan viloyati tumanlari kesimida oziq-ovqat sanoati innovatsion salohiyati integral indeksi¹

Tuman/shahar	Texnologik komponent	Moliyaviy komponent	Kadrlar komponenti	Institutsional komponent	Integral indeks
Namangan sh.	0,78	0,74	0,81	0,76	0,77
Chortoq	0,69	0,65	0,67	0,63	0,66
Chust	0,72	0,70	0,68	0,69	0,70
To'raqo'rg'on	0,75	0,73	0,71	0,72	0,73
Uychi	0,66	0,62	0,64	0,61	0,63
Kosonsoy	0,71	0,69	0,70	0,68	0,70

Ikkinchi jadvalda Namangan viloyatida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyati hududlar kesimida sezilarli darajada differensiallashganini ko'rsatadi. 2024 yil yakunlariga ko'ra, innovatsion salohiyatning integral indeksi

¹ Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari to'plami asosida muallif ishlanmasi

Namangan shahrida 0,77 ni tashkil etib, viloyat bo'yicha eng yuqori ko'rsatkich sifatida qayd etilgan. Bu holat, avvalo, texnologik komponent (0,78) va kadrlar komponentining (0,81) yuqori darajada shakllangani bilan izohlanadi. To'raqo'rg'on tumanida integral indeks 0,73 bo'lib, bu hududda texnologik (0,75) va moliyaviy (0,73) komponentlar nisbatan muvozanatli rivojlanganini ko'rsatadi. Chust va Kosonsoy tumanlarida integral indeks mos ravishda 0,70 darajasida shakllangan bo'lib, bu o'rtacha innovatsion salohiyatga ega hududlar sifatida tavsiflanadi. Aksincha, Uychi tumanida integral indeksning 0,63 darajada qolib ketishi moliyaviy (0,62) va institutsional (0,61) komponentlarning yetarli darajada rivojlanmagani bilan izohlanadi. Natijada, viloyat ichida eng yuqori va eng past ko'rsatkichlar o'rtasidagi tafovut 0,14 punktini tashkil etib, innovatsion rivojlanishning hududiy nomutanosibligini yaqqol namoyon etadi.

Mazkur hududiy tafovutlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarini yagona va standart yondashuv asosida amalga oshirish mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda kutilgan samarani bermaydi. Yuqori integral indeksga ega hududlarda (Namangan shahri, To'raqo'rg'on tumani) innovatsion boshqaruv mexanizmlari texnologik modernizatsiya va inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa, nisbatan past ko'rsatkichga ega tumanlarda moliyaviy rag'batlantirish va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarurati yuzaga keladi. Shu jihatdan, 2-jadval natijalari oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarishda hududiy differensial yondashuvni joriy etish mintaqaviy iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishi ekanini ilmiy jihatdan asoslaydi.

3-jadval.

Innovatsion salohiyat va iqtisodiy natijalar o'rtasidagi bog'liqlik¹

Ko'rsatkichlar	Sanoat mahsuloti o'sishi, foizda	Bandlik o'sishi, foizda	Eksport hajmi o'sishi, foizda
Innovatsion xarajatlar ulushi	0,62	0,48	0,67
Innovatsion faol korxonalar ulushi	0,71	0,54	0,73
Mehnat unumdorligi	0,78	0,60	0,69

Uchinchi jadval ma'lumotlari Namangan viloyatida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyati ko'rsatkichlari bilan mintaqaviy iqtisodiy natijalar o'rtasida barqaror va kuchli ijobiy bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi. Xususan, innovatsion faol korxonalar ulushi bilan sanoat mahsuloti o'sishi o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyenti 0,71 ni tashkil etib, innovatsion boshqaruv mexanizmlarining ishlab chiqarish hajmlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini anglatadi. Mehnat unumdorligi bilan sanoat mahsuloti o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik darajasining 0,78 ga teng bo'lishi innovatsion texnologiyalar va boshqaruv usullarining joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda asosiy omil ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, innovatsion xarajatlar ulushi bilan eksport hajmi o'sishi o'rtasidagi korrelyatsiya 0,67, innovatsion faol korxonalar ulushi bilan eksport o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik esa

¹ Manba: Muallif hisob-kitoblari (korrelyatsion tahlil natijalari).

0,73 darajasida shakllangan bo‘lib, bu innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarining tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni kuchaytirishdagi rolini yaqqol namoyon etadi. Bandlik o‘sishi bilan innovatsion ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqlikning 0,48–0,60 oralig‘ida bo‘lishi innovatsiyalar ijtimoiy-iqtisodiy natijalarga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatayotganini ko‘rsatadi.

Mazkur natijalar mintaqaviy iqtisodiyot nuqtai nazaridan shuni anglatadiki, oziq-ovqat sanoati korxonalarida innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlari nafaqat tarmoq ichidagi samaradorlikni oshiradi, balki hududiy iqtisodiy rivojlanishning kengroq ko‘rsatkichlariga ham ta‘sir etadi. Yuqori korrelyatsiya qiymatlari innovatsion faoliyatning sanoat mahsuloti hajmi va eksport salohiyati bilan bevosita bog‘liqligini ko‘rsatib, innovatsiyalarni mintaqaviy iqtisodiy siyosatning strategik ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilash zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Shu bilan birga, bandlik bilan bog‘liq nisbatan pastroq koeffitsiyentlar innovatsion jarayonlar ko‘proq unumdorlik va qo‘shilgan qiymatni oshirishga yo‘naltirilganini, bandlikka ta‘siri esa bilvosita va uzoq muddatli ekanini ko‘rsatadi. Natijada, 3-jadval tahlili innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarini mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish strategiyalari bilan uzviy bog‘lash zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot Namangan viloyati va uning tumanlari misolida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini boshqarish mexanizmlarini mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish bilan o‘zaro bog‘liqlikda chuqur tahlil qilishga qaratildi. 2017–2024 yillarni qamrab olgan empirik tahlillar innovatsion boshqaruv mexanizmlarining sanoat samaradorligi, hududiy raqobatbardoshlik va iqtisodiy o‘sishga sezilarli ta‘sir ko‘rsatishini ilmiy jihatdan tasdiqladi hamda mazkur yo‘nalishda asosli ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Birinchidan, tadqiqot natijalari Namangan viloyatida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion faolligi 2017 yildagi 14,2 % dan 2024 yilda 29,4 % gacha oshganini, ya‘ni 2,1 baravar o‘sish kuzatilganini ko‘rsatdi. Innovatsion mahsulot hajmining 1 120 mlrd so‘mdan 3 020 mlrd so‘mga yetishi (+170 %) innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarining real iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi. Shu asosda ilmiy taklif sifatida oziq-ovqat sanoatida innovatsion faoliyatni baholash uchun mintaqaviy darajada ko‘rsatkichlar va monitoring tizimini joriy etish, ularni yilma-yil solishtirma tahlil asosida baholab borish tavsiya etiladi.

Ikkinchidan, innovatsion salohiyatning hududlar kesimida notekis shakllangani aniqlanib, integral indeks qiymatlari 0,63–0,77 oralig‘ida tebrangan. Eng yuqori ko‘rsatkich Namangan shahrida (0,77), eng past ko‘rsatkich esa Uychi tumanida (0,63) qayd etilgan bo‘lib, hududlararo tafovut 0,14 punktni tashkil etdi. Ushbu holat innovatsion boshqaruv mexanizmlarini hududiy differensial yondashuv asosida amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi. Amaliy tavsiya sifatida past salohiyatli tumanlarda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish hajmini kamida 20–25 % ga oshirish, yuqori salohiyatli hududlarda esa texnologik modernizatsiyani chuqurlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, korrelyatsion tahlil natijalari innovatsion ko'rsatkichlar bilan mintaqaviy iqtisodiy natijalar o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Xususan, innovatsion faol korxonalar ulushi bilan sanoat mahsuloti o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik koeffitsiyenti 0,71, mehnat unumdorligi bilan sanoat mahsuloti o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik esa 0,78 ni tashkil etdi. Eksport hajmi o'sishi bilan innovatsion ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik 0,67–0,73 oralig'ida bo'lib, innovatsion boshqaruv mexanizmlarining tashqi bozorlarga chiqish salohiyatini oshirishdagi rolini ilmiy jihatdan asoslaydi. Shu bois, eksportga yo'naltirilgan innovatsion mahsulotlar ulushini kamida 1,5 baravar oshirishga qaratilgan mintaqaviy dasturlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi.

To'rtinchidan, tadqiqot natijalari innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarini faqat alohida korxonalar doirasida emas, balki mintaqaviy innovatsion tizim sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatdi. Davlat boshqaruvi organlari, ilmiy-ta'lim muassasalari va biznes subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish innovatsion jarayonlarning barqarorligini ta'minlaydi.

Beshinchidan, umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini samarali boshqarish Namangan viloyatida mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, hududlararo nomutanosiblikni qisqartirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Kelgusida innovatsion boshqaruv mexanizmlarini raqamlashtirish, ularning samaradorligini ekonometrik modellar (panel ma'lumotlar, regressiya tahlili) asosida baholash va hududiy siyosat bilan integratsiyalash mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlarni chuqurlashtirish uchun istiqbolli ilmiy yo'nalish bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. FAO. The State of Food and Agriculture: Innovation in Agriculture. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022.
2. World Bank. Innovation, Productivity and Regional Development. Washington, DC: World Bank Group, 2021.
3. OECD. Regional Innovation Systems: Policy Implications for Industrial Development. Paris: OECD Publishing, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi. Toshkent, 2023.
5. García-Martínez, M., Lazzarotti, V., Manzini, R. Innovation management in the food industry: A systematic literature review. Trends in Food Science & Technology. Elsevier, 2021.
6. Freeman, C., Soete, L. The Economics of Industrial Innovation. London: Pinter Publishers, 1997.
7. Nelson, R.R., Winter, S.G. An Evolutionary Theory of Economic Change. Cambridge: Harvard University Press, 1982.
8. Porter, M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.

9. García-Martínez, M., Lazzarotti, V., Manzini, R. Innovation management in the food industry: A systematic literature review. *Trends in Food Science & Technology*, Elsevier, 2021.
10. Triguero, Á., Córcoles, D., Cuerva, M.C. Factors influencing eco-innovation in the agri-food sector. *Journal of Cleaner Production*. Elsevier, 2013.
11. Capitanio, F., Coppola, A., Pascucci, S. Product and process innovation in the Italian food industry. *Agribusiness*. Wiley, 2010.
12. Cooke, P., Morgan, K. *The Associational Economy: Firms, Regions, and Innovation*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
13. Aghion, P., Howitt, P. *Endogenous Growth Theory*. Cambridge: MIT Press, 1998.
14. Foray, D. *Smart Specialisation: Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy*. London: Routledge, 2015.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, noyabr, 11-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**